

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВЦІ, ЯКІ РАНІШЕ ПРАЦЮВАЛИ НА ОБОРОНУ – РЕСУРС НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Ендрю А. Худ

Український науково-технологічний центр (УНТЦ), Київ, Україна

РЕЗЮМЕ

Зараз, як ніколи, має місце збіг інтересів України та програм нерозповсюдження зброї масового ураження в тому, що стосується науковців, які раніше працювали на оборону. Україна хоче розвинути конкурентноспроможну економіку, що базується на інноваціях, із сильним технологічним сектором, але їй треба спрямувати її науковий потенціал на розв'язання цієї задачі. Програми нерозповсюдження зосереджуються на перехід науковців, які раніше працювали на оборону, до стабільного цивільного працевлаштування, а ініціативи національного розвитку надають для цього можливість. Однак для ефективного використання програм нерозповсюдження залишається небагато часу, тому Україна має проявити ініціативу щодо здійснення добре розробленої національної науково-технічної стратегії, що інтегрувала б програми нерозповсюдження таким чином, щоб використати талант цих науковців у напрямках, які відповідають пріоритетам розвитку України.

КОНТЕКСТ

Протягом 10 років кілька двосторонніх та багатосторонніх програм, таких, як Фонд цивільних досліджень та розвитку США (ФЦДР) і багатосторонній Український науково-технологічний центр (УНТЦ), успішно допомагали українським науковцям та інститутам, які раніше працювали на оборону ("колишні оборонні науковці" – КОН), стабілізувати їхню фінансову та професійну ситуацію. Зараз ці КОН-програми поступово переходять від надання грантів індивідуальним науковцям до підтримки їхньої спроможності знайти успішні та вигідні застосування результатів їхніх досліджень. Це логічна наступна фаза програм нерозповсюдження, пов'язаних з КОН, – від залучення КОН і стабілізації їхнього становища до постійної переорієнтації КОН на цивільні дослідження. Такі речі, як промислові програми ФЦДР, програма партнерства УНТЦ, спільна програма науково-технічного підприємництва ФЦДР і УНТЦ, належать до інструментів

переходу науковців на наступний рівень самозабезпечення та інтеграції до розвинутої ринкової економіки.

З другого боку, Україна переживає зростання економіки та її вихід на новий рівень розвитку. Економічні реформи та розвиток громадянського суспільства обіцяють нову епоху для України як країни з ринковою економікою та потужною наукою і технікою. Україна завжди мала сильний науковий потенціал, успадкувавши частину колишнього радянського військово-промислового комплексу. Однак навіть незважаючи на сильну науку – згідно з одним дослідженням, Україна належить до верхніх 25 % країн за часткою науковців у населенні – Україні ще треба досягти того, щоб цей потенціал працював для потреб економічного і соціального розвитку. Україна має на меті інноваційну економіку євроатлантичного типу; водночас менш ніж 1 % її ВВП витрачається на розвиток науки і техніки. Україна також відстає у конкурентоспроможності: лише приблизно 4–5 % її ВВП створюється за рахунок експорту високотехнологічних товарів.

ОБГОВОРЕННЯ

Сьогодні інтереси України та програм КОН збігаються. Україна потребує допомоги у створенні "економіки знань", яку мають розвинені євро-атлантичні країни, а програмам КОН необхідне керівництво у такому спрямуванні їхніх зусиль та фінансових ресурсів, щоб забезпечити для КОН та їхніх інститутів продуктивні та стабільні позиції в цивільній науці. Україна має використати всю свою дослідницьку базу для досягнення своїх науково-технічних цілей; КОН та їхні інститути є значною й, можливо, найсильнішою частиною цієї бази. Таким чином, може існувати спільність зусиль України та програм КОН щодо включення КОН і відповідних інститутів у продуктивній ролі в національному розвитку України.

Невеликі фрагменти таких спільних зусиль уже існують на практиці. ФЦДР має великий досвід у розробці тематичних конкурсів, присвячених тим чи іншим проблемам, наприклад, дослідженню ВІЛ/СНІД. Уряд України допомагає фінансувати такі програми шляхом надання коштів із державного бюджету (всього понад 1,8 млн доларів США з 1996 року). УНТЦ і Національна Академія наук України розпочали Цільову науково-дослідну ініціативу 2005 року, в якій обидві сторони спільно й порівну витратять 1 млн доларів США на проекти з пріоритетної тематики, обраної для фінансування з державного бюджету України.

Що перешкоджає поширенню такої практики і подальшому розвитку цих спільних зусиль? Перш за все, в Україні нема надійної довгострокової наукової стратегії, як і достатньої політичної, законодавчої та фінансової (з боку держави) підтримки здійснення такої стратегії. Зараз Україна виділяє з державного бюджету кошти на реалізацію національних наукових пріоритетів, але неясно, чи справді ці пріоритетні напрями в дійсності концентрують український науково-технічний потенціал на досягнення ширших цілей соціально-економічного розвитку. Маючи чітку довгострокову національну наукову стратегію, керівники України могли б зв'язати задачі національного розвитку з пріоритетними науковими напрямами та рівнем їхнього фінансування, тим самим ефективніше розвиваючи в економіці сектор активних технологічних інновацій. За ситуації, коли Україна витрачає на підтримку науки менш ніж 1 % ВВП (на відміну від 2–3 %, що їх витрачають уряди США та Європи), визначення національної наукової стратегії, а потім – цільових пріоритетних наукових напрямів у межах цієї стратегії, – здається необхідним економічно доцільним першим кроком.

Ще одна перешкода – тенденція керівників України не звертати уваги на колишній

науково-військовий комплекс як можливий інструмент досягнення цілей національного розвитку. Цей колишній військовий науково-технічний комплекс отримував велику частку фінансування науки в СРСР, і тому він є одною з найкращих частин науково-технічного потенціалу України. Це недостатньо використовуване джерело професійних знань є національним багатством України. Тому наголос, який роблять програми нерозповсюдження на інтеграцію та самопідтримуваність КОН, корисний для України у тому, що КОН можуть виступати як ланка до міжнародної наукової спільноти та бізнес-спільноти, які принесуть наукові знання іззовні, та разом із керівниками української науки, цивільними та академічними науковими установами сприятимуть діалогу, а можливо, й прямій допомозі України у виробленні національної наукової стратегії.

Однак для ефективного використання діючих зараз програм КОН залишається небагато часу. Програми типу ФЦДР чи УНТЦ наближаються до початку свого згасання з огляду на інші потреби глобальної безпеки та загальне розуміння того факту, що програми КОН, створені для колишнього СРСР у 90-ті роки, в основному виконали свої задачі стосовно нерозповсюдження зброї масового ураження. Тепер Україна має взяти більше на себе, як у рамках внутрішніх політичних процесів, так і разом із партнерами по двосторонніх та багатосторонніх програмах. Протягом 10 років Україна відіграла відносно невелику

роль у визначенні напрямків програм КОН, не пропонуючи нічого конкретного щодо можливої ролі цих програм з точки зору довгострокових національних цілей України. Зараз Україна повинна стати більш активним гравцем у визначенні стратегії, що спрямовуватиме програми КОН більш ефективно на задоволення потреб розвитку України.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Уряд України та національні наукові організації мають взяти на себе політичне лідерство у розробці всебічної довгострокової національної стратегії, яка концентруватиме науково-технічний потенціал України на її розвиток як економіки інновацій, із потужним технологічним сектором та більшою конкурентоспроможністю. Українське керівництво має зробити все можливе для реалізації та підтримки (політичної та фінансової) цієї стратегії як частини громадянських, соціальних та економічних реформ в Україні.
2. Українське керівництво має взяти на себе ініціативу в роботі, разом із партнерами з інших країн, по інтеграції двосторонніх та багатосторонніх програм КОН до національної науково-технічної стратегії України, використовуючи ці програми, поки вони ще життєздатні для включення КОН у реалізацію національних науково-технічних пріоритетів України.